

Dees Maas

The show is over

In gesprek met Frits Roelofs

Het Thomas a Kempiscollege in Arnhem is volgens Frits Roelofs, docent Nederlands, een school "waar onderwijsvernieuwing hoog in het vaandel staat, waar veel kan, veel gebeurt en dus ook veel fout gaat". Net als in Den Haag willen ze in Arnhem kwaliteitsverhoging ("Maar Den Haag wil dat voor minder geld; daar scheiden zich onze wegen"). Door het ministerie aangewezen als experimenteerschool voor de Tweede Fase, kan het Thomas a Kempiscollege daadwerkelijk nieuwe wegen bewandelen. Bij Nederlands gebeurt dat in ieder geval al met enthousiasme.

Frits Roelofs zit zo'n twintig jaar in het onderwijs. "Na al die tijd kan ik uit de losse pols een les geven over de beweging van tachtig... hoef ik niet meer voor te bereiden. Dat geeft een veilig, maar tegelijkertijd benauwend gevoel. Ik moet nog twintig jaar. Hoeveel klassen zal ik en kan ik nog diezelfde les voorschotelen? En dan is het nog maar de vraag wat de leerlingen ermee doen. Op zo'n moment ga je zoeken naar manieren om het oude stramien vaarwel te zeggen.

Bovendien is vast komen te staan dat in het tertiair onderwijs veel havo-leerlingen mislukken. Ze missen blijkbaar de nodige discipline en zelfstandigheid."

Vandaar dat Frits Roelofs het voortouw nam voor een project, waarin de oude, frontale manier van lesgeven wordt losgelaten. In plaats daarvan gaan leerlingen zo zelfstandig mogelijk te werk. "De leraar is niet langer de quiz-master van zijn eigen show. Hij geeft veel minder klassikaal les. Terwijl hij bezig is met het bijspijkeren van enkele leerlingen, bereiden de heel goede leerlingen in de bibliotheek een spreekbeurt voor. De leraar stelt de leerlingen in gelegenheid onderzoek te doen en te presenteren. Niet hij, niet het vak, maar de leerling staat centraal. Het vak is het ontmoetingspunt", stelt Roelofs tevreden vast.

Op dit moment behandelt de sectie Nederlands in 4 havo de middelnederlandse literatuur. "Toevallig zit daar een moeilijke groep bij: weinig gemotiveerde leerlingen die heel wat energie van een leraar vergen. De klas functioneert absoluut niet als groep. Geen enkel sociaal besef. Als één leerling iets vraagt, is dat voor de anderen het startsein om te gaan kletsen.

Ik heb in twee lessen de basisstof middeleeuwen er doorheen gejaagd. Je kent dat wel, thema's, chronologische opbouw, stromingen, enzovoorts. Een ware spoedcursus middeleeuwen dus. Daarna kon ik ze met de deelonderwerpen zelf het bos in sturen. Ze hadden vier lessen de tijd om de deelonderwerpen te onderzoeken en er een verslagje van te maken. Ze moeten hun verslag ook presenteren aan de rest van de klas." Roelofs laat enkele verslagen zien: soms verradt de lay-out een gedegen computervaardigheid. De leerlingen schreven

over uiteenlopende onderwerpen: van Arnhem in de middeleeuwen en Hade-wijch tot en met de queeste.

Door deze methode werd Roelofs nog eens met zijn neus op een oude onder-wijswet gedrukt: wat je zaait, dat oogst je ook. "Op een gegeven moment vroegen enkele leerlingen, onder wie de notoire lamzakken, of ze naar de openbare bibliotheek mochten gaan. Even aarzelde ik. Daarna dacht ik: kom, doorzetten. Het is ten slotte een experiment. Natuurlijk stelde ik de volgende dag allerlei vragen over het bezoek aan de bibliotheek. Met name aan de leer-lingen, waarvan ik dacht dat ze zichzelf op een makkelijke manier wat vrije tijd hadden bezorgd. En wat bleek? Alles was goed gegaan. Sommigen hadden uren in de bibliotheek doorgebracht om van alles en nog wat te onderzoeken. Twee leerlingen, die met Thomas a Kempis bezig waren, wisten plotseling van alles van de moderne devotie. Dat is toch stof waar je in de klas anders nauwelijks aan toe komt. Prachtig, dat enthousiasme, daar doe ik het voor. Om dat te bereiken moest ik dus wel mijn eigen wantrouwen overwinnen. Het was een belangrijke ervaring dat je als docent zelf de stap moet zetten en zeggen: ga maar naar de bieb. Als je ervan uitgaat dat ze je alleen maar zullen beflikkeren, dan doen ze dat ook."

Zelf de toren opmeten

De kernwoorden van het project zijn 'geleid, begeleid en zelfstandig'. Met het artikel van Kees Combat over het studiehuis (zie elders in dit blad) in mijn achterhoofd, vraag ik of dat niet erg Montessoriaans klinkt. "Ach, alle plan-nen zijn eigenlijk op Montessoriaanse leest geschoeid, maar zo mag je dat niet noemen." En terwijl ik aan Montessori denk, zullen anderen vinden dat de 'zelfwerkzaamheid' riekt naar de jaren zeventig, toen de beeldenstorm der onderwijshervormers in volle gang was. "Wat er halverwege de jaren zeventig gebeurde, is slechts op punten vergelijkbaar met wat wij doen. Toen wilde men dat leerlingen zelf bepaalden wat ze wilden weten. 'Zeg maar waar jullie vragen over hebben en dan geven wij jullie alle tijd en ruimte om daar aan-dacht aan te besteden.' Irreëel natuurlijk. Leerlingen willen weten hoe duur het bier op de Korenmarkt is. Dan snap je ook niet hoe de rolverdeling binnen het onderwijs ligt. Toch zie je veel uit die tijd nu terugkomen in de Tweede Fase. Maar dan in gewijzigde vorm. Onderwijshervormingen hoeven niet ontzettend schokkend en revolutionair te zijn. Waar wij mee experimenteren is niet de verandering van lesstof, maar verandering van pedagogische aanpak."

"Als ik aan ouders uit moet leggen op welke manier we werken en waarom, geef ik altijd dit voorbeeld: stel, je staat op de Grote Markt en kijkt naar de Eusebiustoren. 'Hoe hoog zou dat ding nou zijn?', vraag je je af. Dan kun je verschillende dingen doen. Je kunt het aan iemand vragen. De kans is groot dat je het dan al vrij snel weer bent vergeten. Je kunt het ook zelf opzoeken. Dan blijft het antwoord waarschijnlijk iets langer hangen. Maar je kunt ook zelf een methode zoeken om die toren op te meten. Tien tegen een dat je het antwoord dan nooit meer vergeet. Dát is wat onze methode beoogt."

Het zijn ook mensen

Hoe werkt het in de praktijk? Leerlingen moeten veel onderzoek doen en dat in de vorm van werkstukken of presentaties naar voren brengen. 4 Havo krijgt voortaan geen proefwerken meer. Ze moeten zelf hun huiswerk bijhouden. De jaarlijkse lesstof is onderverdeeld in kavels. Dit jaar komen in 4 havo grammatica, middelnederlandse literatuur en stijlfiguren aan bod. De kavelstof, bestaande uit de basisstof, een verslag en op- en aanmerkingen, wordt getoetst door middel van een tentamen; een schoolonderzoeksregeling dus. Een direct gevolg voor de leerlingen is dat de tentamenstof veel omvangrijker is dan die bij proefwerken was. "In het begin onderschatten veel leerlingen het werk. Ze houden de stof niet goed genoeg bij. Het zijn ook mensen; ze stellen alles tot het laatste moment uit. Daarom gaat het eerste kavel vaak niet zo goed. De cijfers voor het eerste kavel van dit jaar liepen uiteen van 2,7 tot en met 9. Dat verschil is te groot."

Een neveneffect voor de docenten is dat zij geen dwangmiddelen, zoals schriftelijke overhoringen meer tot hun beschikking hebben. "Voor veel leraren is zo'n overhoring een bijna onontbeerlijk machtsmiddel geworden, waarmee je leerlingen aan het huiswerk dwingt. Tja, dan geef je dat niet graag op. Bij mij kunnen de leerlingen als ze hun huiswerk niet gemaakt hebben gewoon de les niet meer volgen. 'Even goede vijanden', luidt dan het standaard-grapje, waarna ik ze naar de aula verwijs."

Er steekt nog een addertje onder het gras. De zwakkere leerlingen, die het van hard studeren moeten hebben, de zogenaamde 'kantjeboordtypes', die hebben het binnen dit systeem nog moeilijker. "Vroeger kon je ze door kleinere hoeveelheden stof aan te bieden, toch nog aan een zesje helpen. Nu redden ze het niet. Met de kwaliteitsverhoging van het onderwijs als einddoel, vind ik dat een positieve ontwikkeling. Bij deze leerlingen moeten we in de onderbouw beter gaan beargumenteren waarom ze niet de havo/vwo opleiding moeten kiezen."

Ik vind poëzie best leuk

Vorig jaar werkte Roelofs al met een vergelijkbaar project in 4 havo. Hij kan dus nu, met zijn ervaringen van dit jaar, de voors en tegens van deze methode al redelijk overzien. De balans lijkt positief uit te slaan.

Iedere leraar kent wel het verschijnsel van de rekenende leerling. Een 6,0 is eigenlijk vijftiende te hoog. Een 5,5 is immers ook voldoende. "In ons systeem is die houding veranderd. Er was sowieso een tendens dat hoge cijfers halen weer mocht. Ook de populaire meisjes en jongens halen achten en negens en zijn daar trots op. Enkele jaren geleden was dat ondenkbaar. Maar daarbij komt dat niemand het in zijn hoofd haalt bij een presentatie te zeggen: 'nou, ik ben tevreden met een vier, geef me die maar.' Ze moeten dus wel."

"Vorig jaar gaf ik les over stijlfiguren en poëzie-analyse. Als huiswerk moesten leerlingen daarbij vaak elementen uit gedichten benoemen, rijmschema's bijvoorbeeld. Dat komt ze al snel de strot uit. Toen heb ik zo kort mogelijk college gegeven over de theoretische aspecten en ze vervolgens naar de bibliotheek gestuurd. De opdracht was: zoek een gedicht naar keuze, bespreek het

en interpreteer het. Ik zou zorgen voor het kopiëren voor de rest van de klas. Toen hadden de leerlingen opeens het voortouw. Dus kon ik ook veel meer vragen. Bijvoorbeeld: waarom koos je voor dit gedicht? De afstand tussen de leerlingen en de lesstof werd veel kleiner. 'Ik vind poëzie best leuk', verzuchtte zelfs een van de jongens die twee keer per week op de tribune van Vitesse staan."

5 Havo, de klas waarmee Roelofs het project vorig startte, wil volgens hem niet meer op een andere manier les hebben. Maar, relativeert hijzelf, "dat zijn natuurlijk wel degenen, die binnen dit systeem over zijn gegaan." Wel vindt hij deze havoklas zelfstandiger dan 5 vwo. "5 Vwo is natuurlijk de elite. Het is heerlijk om daar frontaal je show weg te geven. Maar de havo vind ik sowieso leuker. Je moet veel meer op de bodem gaan van je eigen kwaliteiten." Ook hier acht Roelofs een kanttekening op zijn plaats. Eigenlijk is het verschil tussen havo en vwo minimaal, maar omdat het Thomas a Kempiscollege alleen die twee onderwijsvormen onder zijn dak herbergt, polariseer je ze als docent behoorlijk. Dat het kavelsysteem de afstand tussen beide verkleint, staat voor Roelofs vast. "Op onze school gaan er steeds meer leerlingen van 5 havo naar 5 vwo. Dat is wel anders geweest."

Vooralsnog beperkt het project zich tot de lessen Nederlands, maar men zoekt wel aansluiting bij de andere vakken. De sectie Nederlands heeft bijvoorbeeld aan de onderwijscommissie verzocht om alle werkstukken, alle vormen van schriftelijkheid bij alle vakken, op taalgebruik en spelling te laten nakijken. "Als wij alleen letten op de d's en de t's is dat een verknipte werkelijkheid." Ze willen de ingeslagen weg duidelijk blijven bewandelen, het liefst in samenwerking met andere secties. Met Frans zijn de banden al gesmeed. Zij denken hetzelfde over literatuuronderwijs als wij.

"Toch is het vreemd", mijmert Roelofs op de valreep. "Literatuur wordt zo sterk als een op zichzelf staand fenomeen gezien. CKV betekent wat dat betreft een hele vooruitgang. Het leuke van literatuuronderwijs zit hem juist in de cultuuroverdracht. Die lessen zijn zinvol, waarin je met zijn allen ontdekt dat het tijdelijke antwoorden zijn op eeuwige vragen. Waarin duidelijk wordt dat Willem van de Reinaert dezelfde vragen stelde als de leerlingen nu stellen."

